
Makedonie sedm let po vyhlášení samostatnosti

Libor Lukášek

Na území bývalé Svazové federativní republiky Jugoslávie existuje v současné době několik samostatných státních útvarů, které jsou dědictvím necitlivé národnostní politiky této bývalé balkánské země. Jedním z nově vzniklých států je i Republika Makedonie. V této souvislosti je potřebné si položit následující otázky: Co o této nově vzniklé samostatné zemi víme? Jaká je její historie a kultura? Jakou roli může tento stát hrát v mezinárodní politice 21. století? Proto se v následující stati pokusím tuto zemi alespoň trochu přiblížit.

Počátky pohnutých dějin makedonského státu sahají hluboko do období před přelomem našeho letopočtu. Starověký makedonský stát, který byl politickým i vojenským hegemonem oblasti západního Balkánu, existoval již v době 5.–2. století před Kristem. K největšímu rozkvětu tohoto impéria dochází od poloviny 4. století před n. l., a to za vlády Filipa Makedonského (382–336 před n. l.), jenž si podmanil Řecko, a jeho syna Alexandra Velikého (336–323 před n. l.). Po jejich smrti nastal postupný úpadek této říše. V roce 395 byla pak Makedonie připojena k Byzantské říši. V 6. století přichází na toto území slovanské etnikum. S ním je spojen i počátek procesu christianizace, který zde byl v důsledku tureckého, a tím i islámského vlivu velmi komplikovaný.

V polovině 9. století se území dnešní Makedonie stává součástí první Bulharské říše. V roce 1018 je země dobyta Byzanci, přičemž sílí proces islamizace. V roce 1230 se Makedonie vrací „pod křídla“ bulharského státu, a to jako součást druhé Bulharské říše. V polovině 14. století se země dostává do područí srbského cara Štěpána Dušana a na konci 14. století se stává součástí Osmanské říše, kde zůstala až do roku 1912.

Po celý středověk probíhaly v této oblasti pokusy o silnou islamizaci celého regionu. A právě zde je nutné hledat jednu z příčin současného krizového stavu nejen v Kosovu a v Makedonii, ale na celého území západního Balkánu. V 19. století došlo na území Makedonie v důsledku národnostní a náboženské heterogenosti země k pokusům o emancipaci jednotlivých náboženských a etnických komunit, jež byly podporovány a ovlivňovány sousedními státy – Srbskem, Bulharskem a Řeckem.

Po balkánských válkách byla země rozdělena mezi Srbsko (Vardarská Makedonie), Řecko (Egejská Makedonie) a Bulharsko (Pirinská Makedonie). Později se Vardarská Makedonie stala součástí Království SHS (1. 12. 1918). I přes intenzivní snahu jednotlivých částí Makedonie zajistit si alespoň autonomní statut se to nikomu nepodařilo, neboť jak Bulharsko a Řecko, tak i Jugoslávie neuznávaly identitu makedonského etnika a naopak prosazovaly násilnou asimilaci nacionálně nevyhraněné makedonské komunity. V letech 1941–1944, kdy byla většina Vardarské Makedonie okupována Bulharskem, došlo k násilné bulharizaci.

V průběhu druhé světové války se rozvinulo národněosvobozené hnutí, jehož aktivity vyvrcholily založením Antifašistické rady národního osvobození Makedonie, která plnila funkci prozatímního parlamentu. Po skončení druhé světové války se Makedonie stala jedním ze států Svazové federativní republiky Jugoslávie, kde setrvala až do jejího rozpadu. Nacionalistické tendence makedonského etnika byly novodobě zažehnuty v letech 1944–1948, kdy bulharská vláda uznala identitu makedonského národa a kulturní identitu Pirinské Makedonie, pokračovaly v 50. a 60. letech 20. století nacionální emancipací makedonského obyvatelstva a vyvrcholily vznikem samostatného státu počátkem 90. let tohoto století.

Novodobá historie Makedonie začíná jejím vystoupením z jugoslávské federace. Ihned po tomto aktu začala makedonská diplomacie vyvíjet značnou aktivitu, která směřovala do dvou hlavních oblastí. První z nich byla snaha o co nejširší a nejrychlejší etablování země na mezinárodním poli, druhou pak úsilí o zajištění stability a bezpečnosti ve vlastním regionu. To vše byly a dodnes jsou velmi nesnadné úkoly, neboť země se nachází v geopoliticky velmi nestabilním regionu, což historie již mnohokrát prokázala.

Prakticky nejvýznamnějším datem v novodobých dějinách Makedonie je 8. září 1991. Tento den totiž proběhlo referendum, v němž se 95 % obyvatel vyslovilo pro vznik a ustanovení suverénní a nezávislé Republiky Makedonie. Výsledek referenda byl pak ještě potvrzen Parlamentem, čímž byly splněny ústavní podmínky vzniku nového státu. Je proto logické, že právě 8. září je státním svátkem této balkánské země.

Makedonie je republikou s pluralitním politickým systémem, v jejímž čele je prezident. Země vykazuje všechny parametry demokratického zřízení. Je nutné ovšem konstatovat, že na rozdíl např. od České republiky či od jiných demokratických zemí Evropy nemá zdejší demokracie možnost navazovat a využívat pozitivních zkušeností z předchozího demokratického vývoje. I proto se zde mohou občas vyskytnout určité politicky podbarvené excesy, jež nepřispívají k vytváření příznivého image země v zahraničí (např. atentát na makedonského prezidenta Gligorova v roce 1995).

Jak jsem již výše uvedl, hlavou státu je prezident, který je zároveň nositelem nejvyšší státní moci. Je vrchním velitelem ozbrojených sil a předsedou Rady obrany. Je volen ve všeobecných a přímých volbách tajným hlasováním na dobu pěti let, přičemž zvolen může být nejvýše dvakrát. Podobně jako u nás je prezident garantem klidného demokratického vývoje země. Po dobu druhého funkčního období vykonává dnes prezidentský úřad Kiro Gligorov, jehož mandát vyprší v říjnu 1999.

Nejvyšším orgánem zákonodárné moci je jednokomorový Parlament (sobranije). Do poslanceckých lavic usedá 120 zákonodárců, kteří jsou voleni ve všeobecných přímých volbách tajným hlasováním na dobu čtyř let. V čele Parlamentu je jeho předseda a místopředsedové volení z řad poslanců. Současným šéfem zákonodárského sboru je Tito Petkovski.

Hlavním orgánem výkonné moci je vláda. Její členové nemohou být poslanci Parlamentu. K tomu je nutné dodat, že tato neslučitelnost funkcí je doposud bezvýhradně respektována a dodržována. Podle Ústavy však členové vlády nesmějí vykonávat ani jiné veřejné funkce či profese. Tato skutečnost již v praxi příliš dodržována není (např. premiér je zároveň předsedou nejsilnější politické strany – Sociálnědemokratického svazu Makedonie – SDSM). Dvacetičlenná vláda se po rekonstrukci z května loňského roku skládá ze 13 ministrů Sociálnědemokratického svazu Makedonie, pět křesel náleží albánské Straně demokratické prosperity (PDP) a dvěma ministerskými posty disponuje Socialistická strana Makedonie (SDM).

Po úvodní historické a ústavněpolitické charakteristice země bych rád alespoň v hrubých rysech nastínil základní cíle Makedonie v oblasti zahraniční politiky. Prioritou makedonské zahraniční politiky je co nejširší a co nejrychlejší zapojení země do mezinárodních struktur. Přitom prvořadým cílem je budoucí členství v Severoatlantické alianci. V současnosti je Makedonie aktivním účastníkem Partnerství pro mír (PřP), což je jeden z hlavních předpokladů členství v NATO. Makedonie jako možný člen jižního křídla NATO velmi spoléhá na podporu Turecka, které jí již přislíbilo své sympatie a pomoc. Hodně nejasný je však postoj Řecka, což je vzhledem k neustálým sporům obou států pochopitelné. Skopje vychází z toho, že by objektivní potřeba posílení jižního křídla NATO mohla vést k rychlejšímu začlenění země do Severoatlantické aliance. Tyto úvahy jsou zřejmě opodstatněné, neboť po rozpadu bipolárního rozdělení světa se Balkán stal významným geopolitickým regionem, kam se pomalu přesouvá těžiště působení NATO. Tato myšlenka je důležitá především proto, že Makedonie doposud nefiguruje mezi předními adepty na budoucí členství v Severoatlantické alianci.

Komplikovanější jsou ovšem vztahy Makedonie s Evropskou unií. Je sice pravdou, že s výjimkou Evropské (asociační) dohody s Evropskou unií dosáhla z hlediska mezinárodní-

ho postavení stejných výsledků jako nejstabilnější a nejrozvinutější země bývalé Jugoslávie – Slovinsko. Ovšem právě ona absence asociační dohody zemi velmi handicapuje. Makedonská vláda byla rozčarována rozhodnutím Evropské komise implantovat do procedurálního postupu přibližování Makedonie k Evropské unii tzv. regionální přístup. Podle Skopje v pozadí tohoto rozhodnutí stály Atény, neboť vyřešením vleklého sporu o makedonský státní název podmiňovaly podporu makedonské integrace do Evropské unie. Makedonie předložila kompromisní návrh dohody, která by přihlížela jak k požadavku Evropské unie na regionální přístup, tak k makedonskému návrhu na zařazení tzv. evoluční klauzule. Ta by zemi předem zajišťovala konečný statut přidruženého člena Evropské unie s perspektivou plného členství. Pro obě strany bude však velmi těžké najít přijatelné řešení do té doby, dokud nedojde k plné normalizaci řecko-makedonských vztahů.

Makedonie však není aktivní pouze v oblasti evropských integračních struktur. Již v dubnu 1993 se nehledě na odmítavý postoj Řecka stala členem Organizace spojených národů, a to pod dočasným názvem Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM). Byl to velký úspěch makedonské diplomacie. K dalšímu posílení makedonského mezinárodního postavení přispělo i postupné začleňování země do dalších mezinárodních organizací a institucí finančního a kulturního charakteru (WHO, ILO, UNESCO, UNIDO, UNCTAD, IMF, UNICEF, BERD, Středoevropská iniciativa atd.). Od roku 1995 je země členem OBSE a Rady Evropy. Do výčtu úspěchů bezesporu patří i skutečnost, že v současnosti je Makedonie uznávána přibližně 60 státy. Tento počet považuje makedonská diplomacie za dostačující pro postavení své země jako plnohodnotného mezinárodního subjektu. Za vyvrcholení svých dosavadních zahraničněpolitických aktivit považuje makedonská vláda kandidaturu země na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN v letech 1999–2000, přičemž jejím hlavním konkurentem je Slovinsko.

Druhým hlavním cílem makedonské zahraniční politiky je snaha o zajištění stability a bezpečnosti ve vlastním jihobalkánském regionu. K tomu je nutné dodat, že právě ne příliš pozitivní vztahy se sousedy negativně determinují úsilí Makedonie o co nejrychlejší integraci do mezinárodních struktur. Důkazem toho je skutečnost, že i když Arbitrážní komise ES (tzv. Badinterova komise) konstatovala, že pouze Slovinsko a Makedonie splňují všechny podmínky pro uznání nezávislosti, nedostalo se Makedonii na rozdíl od Slovinska výraznějšího mezinárodní uznání (podzim 1991). A to především z toho důvodu, že sousední Řecko nebylo ochotno akceptovat název země, její státní symboly a některé pasáže makedonské Ústavy. Tento řecko-makedonský spor se táhne jako červená niť vzájemných vztahů až doposud.

Ve velmi složitých vztazích Makedonie s jejími sousedy lze najít i určité pozitivní aspekty. Prvním z nich je skutečnost, že všechny sousední státy byly nuceny alespoň verbálně prohlásit, že nemají a ani v budoucnu nebudou vznášet žádné teritoriální požadavky na makedonské území a že respektují územní svrchovanost a suverenitu nově vzniklého státu. To je velmi důležité, neboť je všeobecně známo, že země je neustále vystavena latentním územním ambicím všech okolních států, které to samozřejmě oficiálně popírají. V souvislosti s touto okolností se výše uvedená verbální garance nedotknutelnosti makedonského území jeví jako životně důležitá pro další klidný rozvoj nejen Makedonie, ale i celého regionu. Druhým pozitivním faktem je skutečnost, že Makedonie projevuje trvalý zájem o to, aby její hranice se sousedními státy – se Svazovou republikou Jugoslávie, s Bulharskem, s Řeckem a s Albánií – byla hranicí vzájemné spolupráce, nikoli konfrontace. Povzbuzující je i skutečnost, že doposud nikdo tyto aktivity nezpochybnil.

Pokud se týká bilaterálních vztahů Makedonie s jejími sousedy, tak jsou často, možná až příliš nepřiměřeně zatíženy historickými událostmi tohoto regionu. Proto je jedním z prvořadých úkolů makedonské diplomacie eliminovat nacionalismus historického typu pomocí zajištění stability a vnější bezpečnosti tohoto velmi historicky výbušného regionu. Z tohoto důvodu je Makedonie nucena věnovat právě těmto problémům prioritní pozornost. S mimořádným zájmem je sledován vnitropolitický vývoj v Řecku, v Bulharsku a v Albánii.

Pozadu nezůstává ani napjatá situace v jugoslávském Kosovu, zvláště v souvislosti s posledními událostmi v této oblasti. Pečlivě monitorována je i situace v ostatních republikách bývalé Jugoslávie. Prioritou ve vztahu k těmto zemím jsou otázky sukcese a následnictví.

Vztahy Makedonské republiky se Svazovou republikou Jugoslávie (SRJ) byly po vyhlášení makedonské samostatnosti téměř na bodu mrazu. Bělehrad se totiž nehodlal vzdát Makedonie jako sféry výsadního srbského vlivu. Myšlenka prezidenta Miloševiče vytvořit konfederaci Řecka a SRJ (1992) velmi znepokojila nejen oficiální představitele ve Skopje, ale také – což bylo podstatně důležitější – i vlivné členy Bushovy administrativy. Díky následnému americkému nátlaku byla idea konfederace brzy opuštěna. Obrat k lepšímu nastal až po jednání prezidentů obou zemí – Miloševiče a Gligorova – v říjnu 1995. Následný atentát na prezidenta Gligorova však naznačil, že k normalizaci vztahů nemusí dojít tak snadno a tak rychle, jak se původně předpokládalo. Důležitým mezníkem ve vzájemných vztazích se stalo sjednání Dohody o regulaci vztahů a podpoře spolupráce mezi SRJ a Republikou Makedonií z dubna 1996, neboť SRJ v ní uznává Makedonii pod jejím ústavním názvem. Na základě tohoto smluvního dokumentu došlo k rozvoji diplomatických styků, jakož i hospodářské a kulturní spolupráce atd.

V současné době je Skopje nejvíce znepokojeno vývojem v Kosovu, který značně ovlivňuje dění v západní Makedonii. Vzhledem k tomu, že v poslední době se v tomto regionu výrazně zhoršila etnická a bezpečnostní situace, začala makedonská vláda intenzivněji sledovat a analyzovat i vnitropolitický vývoj v sousední Albánii.

Přestože Albánie byla jednou z prvních zemí, které uznaly FYROM, současné vztahy mezi Skopje a Tiranou víceméně stagnují. Paradoxně teprve po vyhocení vztahů Makedonie s Řeckem došlo k určitému oteplení makedonsko-albánských vztahů. Tirana přestala blokovat přijetí FYROM do OBSE a přislíbila podporu její účasti v dalších mezinárodních, evropských i regionálních strukturách. Vzájemné vztahy mezi oběma státy se prudce zhoršily poté, když počátkem roku 1995 zakázala makedonská vláda vytvořit albánskou univerzitu v Tetovu. Tento vládní krok vyvolal vlnu demonstrací makedonských Albánců, která si vyžádala desítky zraněných, a dokonce i jednu oběť. Solidarita Albánců se přenesla i do samotné Albánie. Tím došlo mezi Skopje a Tiranou k dalšímu ochlazení. Nyní je situace zdánlivě klidná, protože obě strany tlumí vzájemné spory z obav před eskalací konfliktu a destabilizací celého regionu.

Nejproblematičtější jsou vztahy Makedonie s Řeckem. Relace s Aténami bylo po několika let prakticky zmrazena. Četné makedonsko-řecké rozhovory o názvu makedonského státu a o jeho státních symbolech, vedené za premiéra Mitsotakise, nebyly úspěšné. Stejná situace panuje mezi oběma zeměmi i nyní, přičemž Makedonie neočekává brzké vyřešení celého sporu. Skopje tvrdí, že Atény vyvolaly tento konflikt uměle, aby po osamostatnění Makedonie vyvážily pocit ohrožení řecké národní identity. Makedonská diplomacie se domnívá, že dokud bude v Řecku převažovat tento zahraničněpolitický trend, stěžejí dojde k posunu ve vzájemných jednáních.

Podstatně klidnější vztahy panují mezi Makedonií a Bulharskem, i když i ony mají k ideálnímu stavu hodně daleko. Sofie sice jako úplně první uznala Republiku Makedonie, nikoli však již makedonský národ a jazyk. Na oplátku tohoto uznání pak očekávala exkluzivitu ve vzájemných vztazích, která se ovšem nedostavila. Místo toho se do popředí dostaly historické spory a jazyková otázka. To vše je brzdou dvoustranné spolupráce (doposud se nepodařilo sjednat ani jednu bilaterální smlouvu). Ke zlepšení současného stavu je nezbytně nutné překonat politické a historické předsudky, kterými jsou zatíženy jak Sofie, tak i Skopje.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že nedůvěra mezi Makedonií a sousedními státy je stále důvodem k nestabilitě tohoto regionu. Makedonii proto určitě nečeká snadná budoucnost. Bude muset neustále obhajovat své postavení a bojovat o své místo „na slunci“, a to nejen v balkánském regionu. Proto se domnívám, že všechny demokraticky smýšlející země by jí na této cestě měly poskytnout všestrannou pomoc, neboť tím přispějí k udržení demokracie, stability a míru nejen na evropském kontinentě.